

НОВІ ГОРИЗОНТИ МОВОЗНАВЧОЇ НАУКИ

ПРАДІД Ю.Ф. ВСТУП ДО ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ: НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Поява посібника “Юридична лінгвістика” Ю.Ф. Прадіда є вельми актуальною з огляду на державну вагу порушених у ньому питань. З одного боку, це проблеми державно-правового розвитку України, з іншого – забезпечення функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя. Тому цілком логічно видається спроба автора поєднати правові й мовні аспекти в одній науці (навчальній дисципліні) – юридичній лінгвістиці. Ця спроба є тим більше переконливою, що законодавча діяльність і судочинство пов’язані з такими лінгвістичними поняттями, як номінація, текст, дискурс. Немає жодного сумніву в тому, що мовна підготовка, зокрема, елементи термінознавства, риторики й стилістики, мають стати невід’ємною частиною фахової підготовки сучасного юриста.

Обґрунтовуючи запропонований термін “юридична лінгвістика”, автор слушно вдається до ономасіологічного аналізу назв наукових спеціальностей, схвалених ВАК. У посібнику стисло висвітлено історію досліджень мовних аспектів в юридичній теорії та практиці і доведено необхідність визнання юридичної лінгвістики як наукової спеціальності в переліку ВАК. При цьому автор виходить з того, що юридична лінгвістика (хоч і не під цією назвою) сьогодні існує де-факто як наука на стику лінгвістики та юриспруденції. Заслуговує на увагу ВАК і розроблений автором проект паспорта спеціальності “юридична лінгвістика”.

Заслугою автора є не лише введення терміна “юридична лінгвістика” в науково-педагогічний обіг. Ю.Ф. Прадід дає чітке визначення предмета, завдань, методології нової дисципліни, розглядає її місце в системі право- та мовознавчих наук. Принагідно автор рецензованої праці пропонує свою схему класифікації юридичних наук (за критерієм “предмет досліджень”): історико-теоретичні, галузеві, міжгалузеві, прикладні, міжнародно-правові науки. Як дисципліна, що виникла на стику “юридичного” і “неюридичного”, юридична лінгвістика справедливо потрапляє до розряду прикладних наук.

Серед завдань юридичної лінгвістики, окреслених у навчальному посібнику, особливу увагу “чистого” мовознавця привертають питання, що розглядалися (щоправда, з іншої позиції та в інших контекстах) в рамках соціо- і прагмалінгвістики. Це – вивчення правових питань мови в історичному аспекті; забезпечення юридичної практики лінгвістичними знаннями; розробка принципів проведення фоноскопичних досліджень та лінгвістичної експертизи; унормування юридичної термінології; підвищення культури мовлення працівників правничих інституцій.

Зокрема, Ю.Ф. Прадід порушує теоретичні проблеми статусу державної мови в Україні – питання, навколо якого й досі точаться суперечки. Позитивно слід оцінити спробу автора здійснити історичний аналіз функціонування української та інших мов на теренах України, а також дати правову оцінку мовної політики, що її проводили українські уряди різних форм державності. Діахронічний аналіз доповнюється синхронічними порівняннями з мовними ситуаціями інших країн та аналізом змісту понять “державна” й “офіційна” мови. Як свідчить досвід, чимало суспільно-правових суперечок виникають саме через невідповідність термінології, відсутність чітких дефініцій. Сюди можна віднести, наприклад, заклики надати російській мові в Україні статус “офіційної” при збереженні українською статусу “державної”. Користуючись аналізом, наведеним Ю.Ф. Прадідом, неважко зробити висновок про те, що така вимога не обґрунтована ані лінгвістично, ані юридично. Щоправда, там, де в суспільстві верх беруть емоції, наукові аргументи небагато важать. (Тут маємо вихід на соціальну психологію – ще один стик наук!).

До речі, англо-американська система вищої освіти належним чином оцінила перспективність навчання студентів “на стику професій”. Американські університети пропонують “змішані” магістерські програми. Можна одержати, наприклад, ступінь магістра в галузі фінансової діяльності і такий самий диплом у сфері права, що регулює ділову активність корпорацій. Переваги такого підходу очевидні. Тому, зважаючи на суспільну доцільність, ми підтримуємо пропозицію Ю.Ф. Прадіда ввести фундаментальний курс “Юридична лінгвістика” в навчальні програми закладів вищої юридичної освіти.

Розглядаючи таке делікатне питання, як статус мов в Україні, не можна, на наш погляд, обмежуватися суто правовими аспектами та екскурсами в історію. Доцільно ширше використовувати соціолінгвістичні методики оцінки мовної ситуації. Прихильники введення в Україні (або принаймні на її Сході та Півдні) російської мови як другої державної посилаються на її поширення в цих регіонах. При цьому свідомо чи несвідомо ігноруються такі параметри лінгвістичної ситуації, як двомовність, диглосія, культурна орієнтація, соціальна й вікова стратифікація носіїв мов, опозиція “місто-село”. Навіть побіжний соціолінгвістичний аналіз дає чотири моделі мовної ситуації на Слобожанщині, причому українська мова в тому чи іншому функціональному її варіанті є рідною або принаймні не чужою для більшості населення регіону. А якщо врахувати те, що українська мова домінує на Заході, в Центрі та Півночі України, стає очевидним, що лише унітарна модель державної мови (єдина державна мова – українська) здатна подолати існуючі розбіжності між містом і селом, між Заходом і Сходом, служити символом держави, не заважаючи розвитку багатокультурного суспільства. На нашу думку, доцільно поповнити термінологічний апарат нової науки “юридична лінгвістика” такими поняттями, як “функції” та “моделі” державної мови (організуюча, диференціююча, об’єднуюча, захисна функції; унітарна, федеративна, змішана моделі).

Ю.Ф. Прадід цілком слушно стверджує, що саме лінгвістична підготовка надасть правникові можливість чітко визначати “букву закону”, тобто тлумачити юридичні терміни. Відомо, що правові колізії

часто виникають саме через відсутність чітких дефініцій контрверсійних понять. Наприклад, деякі політики вимагають законодавчо ввести на Сході “двомовність”, яку вони розуміють як можливість вибрати одну з двох мов – українську або російську. Проте, з позиції лінгвістики (та й здорового глузду) двомовність – це соціальний та психічний феномен, побудований за принципом “і-і”, а не “або-або”. При цьому обидві мови, як правило, співіснують у суспільстві (в психіці індивіда) за принципами комплементарності (доповнюють одна одну) та функціонального розмежування. У таких випадках саме юридична лінгвістика має сказати своє вагоме слово.

Говорячи про завдання цієї нової науки, не можна оминати й проблеми термінотворення. Внаслідок входження України в європейський правовий простір виникає потреба створювати номінації для нових юридичних понять. Тут допоможуть методи структурно-семантичного, функціонального, системного (зокрема, гіперо-гіпонімічного) аналізу. Тільки фахівець з юридичної лінгвістики може застеретти правника від бездумного калькування або надмірних прямих запозичень іншомовних термінів.

Систематичного вивчення потребує й явище інтерференції російської мови в україномовних дискурсах юриста (в моделі білінгвізму, в якій домінуючою є російська). Мовну компетенцію слід поліпшувати не адміністративними заходами, а за допомогою наукових підходів.

Цілком справедливо автор посібника відзначає роль юридичної лінгвістики в криміналістичному дослідженні текстів (судово-лінгвістична, авторознавча експертизи, правова оцінка позовів до редакцій ЗМІ тощо).

З огляду на вищесказане вважаю, що навчальний посібник Ю.Ф. Прадіда “Вступ до юридичної лінгвістики” є новаторською і своєчасною роботою. Посібник виконано на солідній методологічній основі, причому автор демонструє хорошу обізнаність як з правовими, так і з мовознавчими аспектами запропонованої ним нової науки та навчальної дисципліни. Сподіваюся, що курс “Юридична лінгвістика” вже найближчим часом з’явиться в навчальних планах закладів вищої юридичної освіти.

Доктор філологічних наук, професор,
зав. кафедри іноземних мов
Національної юридичної академії
України ім. Ярослава Мудрого

Сімонок В.П.